

AKTION „REINHARDT” 1942–1943

**INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ**

autor: dr hab. Sebastian Piątkowski
współpraca: Karolina Zarębska
koncepcja graficzna serii:
Aleksandra Kaiper-Miszułowicz
opracowanie graficzne:
Anna Łukasik, Magdalena Śladecka
recenzja: dr hab. Filip Musiał,
dr Roman Gieroń

Na zdjęciu: Żydzi z getta
warszawskiego w 1943 r.
Fot. AIPN

POLITYKA ANTYŻYDOWSKA III RZESZY

Nienawiść do Żydów była jednym z najważniejszych elementów propagandy, głoszonej przez Adolfa Hitlera i jego współpracowników. Gdy naziści przejęli władzę w Niemczech, tezy o konieczności wyeliminowania ze społeczeństwa „odwiecznych wrogów”, „podludzi” i osób „niższych rasowo” stały się częścią polityki państwowej. Szykany wobec ludności żydowskiej, obejmujące m.in. zakaz zawierania związków małżeńskich z nie-Żydami, odbywania służby wojskowej, czy też zajmowania stanowisk w administracji, przerosły się w zmasowane represje. Nocą z 9 na 10 listopada 1938 r., w całych Niemczech zamordowano blisko 100 Żydów, spalono ponad 170 synagog (domów modlitwy), zniszczono większość cmentarzy żydowskich oraz zdewastowano tysiące mieszkań i sklepów. Skala nazistowskiego antysemityzmu uwidoczniła się we wrześniu 1939 r., kiedy to Niemcy zaatakowały Polskę. W wielu miejscowościach niemieccy żołnierze dopuścili się makabrycznych zbrodni na Żydach – obywatelach Rzeczypospolitej Polskiej. Pobiciom, zabójstwom, gwałtom, rabunkom i najróżniejszym szykanom towarzyszyło palenie synagog – niekiedy z uwięzionymi w nich ludźmi.

FÜR JUDEN FÜR NICHTJUDEN
DŁA ŻYDÓW DŁA NIEŻYDÓW

Ruiny synagogi w Mławie spalonej przez Niemców we wrześniu 1939 r.
Fot. AIPN

Niemieccy żołnierze znęcają się nad Żydami, obcinając im brody
Fot. AIPN

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

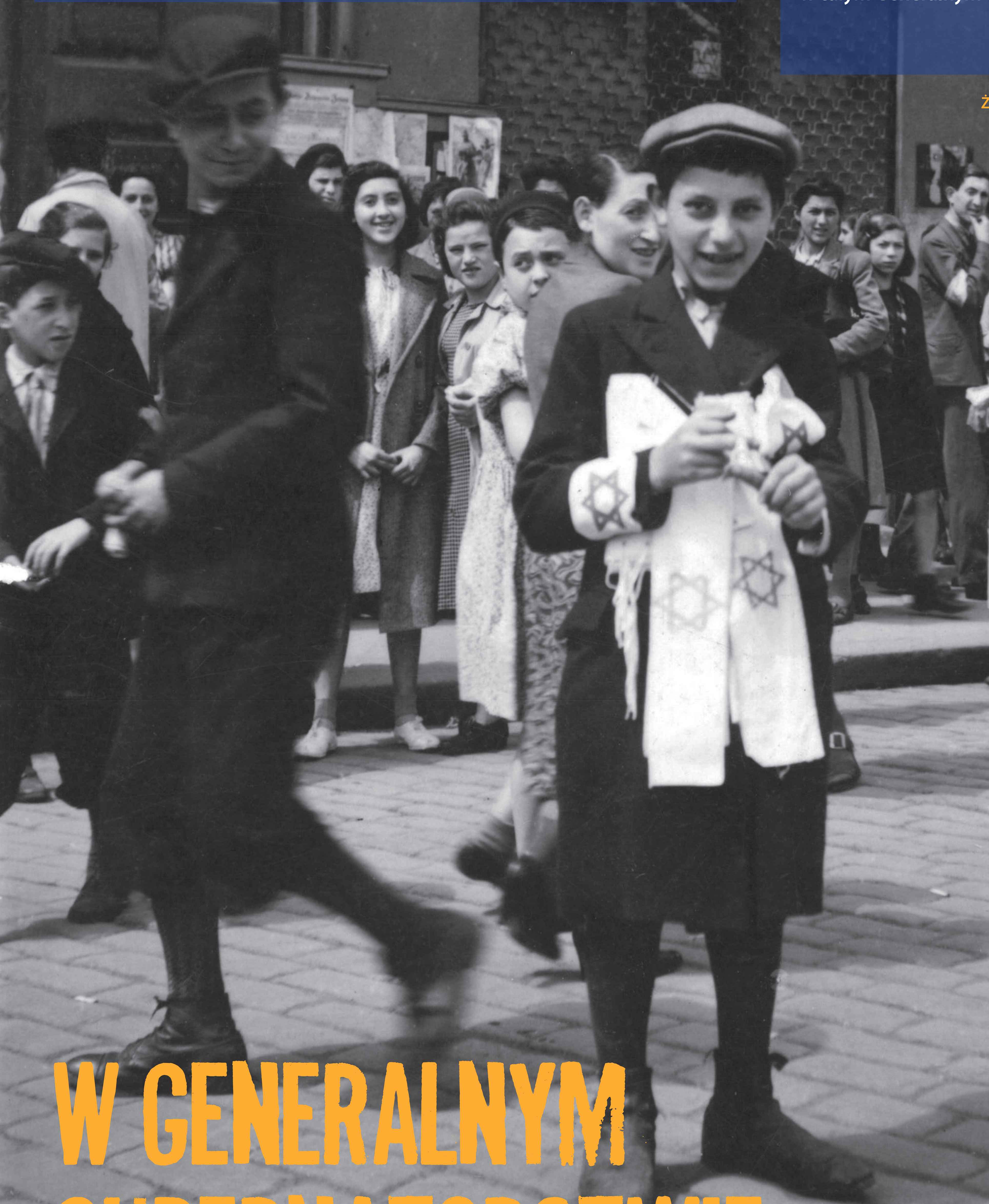
Tramwaj w Krakowie z wydzielonymi miejscami dla Żydów.
Zima na przełomie 1939 i 1940 r.
Fot. AIPN

Ortodoksyjni Żydzi z Rzeszowa zmuszeni do zamiatania ulicy
Fot. NAC

Po zakończeniu działań militarnych i wcieleniu w granice Niemiec Śląska, Wielkopolski, Pomorza i północnego Mazowsza, na centralnych ziemiach polskich utworzono Generalne Gubernatorstwo. Podzielono je na cztery duże jednostki administracyjne – dystrykty, ze stolicami w Krakowie, Lublinie, Radomiu i Warszawie (w 1941 r. do terenu tego dołączono dystrykt galicyjski, ze stolicą we Lwowie). W przebywających tutaj Żydów wymierzono błyskawicznie szereg rozporządzeń, wydanych przez Niemców. Objęły one m.in. obowiązek noszenia na ramieniu białej opaski z gwiazdą Dawida, konfiskatę pieniędzy i innego majątku, czy też pozbawienie prawa do korzystania z publicznego lecznictwa i pomocy społecznej. Zamknięte i zdewastowane zostały też żydowskie szkoły, biblioteki, siedziby organizacji społecznych. Żydom przyznano głodowe przydziały żywnościowe, a wszystkie osoby w wieku 14–60 lat objęto przymusem pracy, wykonywanej w miejscach zamieszkania, lub też obozach rozproszonych w całym Generalnym Gubernatorstwie.

Żydowski chłopiec sprzedający opaski z gwiazdą Dawida na jednej z ulic warszawskich
Fot. NAC

Rozporządzenie o nakazie noszenia opasek z gwiazdą Dawida przez Żydów znajdujących się na terenie dystryktu krakowskiego
Fot. domena publiczna

Niemiecki plakat propagandowy, ukazujący Żydów jako roznosicieli chorób zakaźnych
Fot. AIPN

W GENERALNYM GUBERNATORSTWIE

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

OGŁOSZENIE

o stworzeniu żydowskich dzielnic mieszkaniowych w okręgu warszawskim

§ 1

Na podstawie policyjnego rozporządzenia o stworzeniu żydowskich dzielnic mieszkaniowych w okręgu Warszaw i Lublin z dnia 28 października 1942 r. (Dz. rozp. GG. str. 665) tworzy się w okręgu warszawskim żydowskie dzielnice mieszkaniowe w następujących miastach i gminach:

- a) w WARSZAWIE-MIEŚCIE (getto),
- b) w KALUSZYŃIE (Star. Pow. Minsk),
- c) w SOBOLEWIE (Star. Pow. Garwolin),
- d) w KOSSOWIE (Star. Pow. Sokołów),
- e) w REMBERTOWIE (Star. Warszawa-Powiat),
- f) w SIEDLCACH (Star. Pow. Siedlce).

§ 2

- 1) Wszyscy żydzi w okręgu warszawskim winni do dnia 30 listopada 1942 r. obrać sobie miejsce pobytu w jednej z wymienionych wyżej żydowskich dzielnic mieszkaniowych. Wszystkie pozostałe osoby winny do tego czasu opuścić żydowskie dzielnice mieszkaniowe, o ile nie otrzymają policyjnego zezwolenia na pobyt.
- 2) Ci żydzi, którzy obraли sobie miejsce pobytu w getcie warszawskim, winni się wpiąć zgłosić w radzie żydowskiej przy ul. Żamenhofa, róg ul. Grodzkiej, celem zarejestrowania i przydzielenia mieszkań oraz środków żywnościowych. Zmieniając zarządzenie Komisarza dla dzielnicy żydowskiej w Warszawie o granicach żydowskiej dzielnicy mieszkaniowej z dnia 1 lutego 1942 r., ustalono następujące granice żydowskiej dzielnicy mieszkaniowej w getcie warszawskim: Stawki, Pokorna, Muranowska, Bonifraterska, Franciszkańska, Gęsia, Smolca, Puławska, Śródmieście.
- 3) Od dnia 1 grudnia 1942 r. nie wolno żadnemu żydowi w okręgu warszawskim bez policyjnego zezwolenia przebywać poza okresem żydowskiej dzielnicy mieszkaniowej lub opuszczać jej. Od dnia 1 grudnia 1942 r. innym osobom wolno przebywać w żydowskiej dzielnicy mieszkaniowej lub wchodzić do niej tylko za policyjnym zezwoleniem. Zezwolenia udziela właściwy ze względu na żydowską dzielnicę mieszkaniową starosta powiatowy, dla getta w Warszawie Komisarz żydowskiej dzielnicy mieszkaniowej w porozumieniu z Dowódcą f i i Policji w okręgu warszawskim.
- 4) Od obowiązku obrania sobie żydowskiej dzielnicy mieszkaniowej zwolnieni są żydzi, zatrudnieni w zakładach gospodarki wojskowej i zbrojeniowej, a umieszczeni w zamkniętych obozach.

§ 3

- 1) Żydzi, wykracający przeciwko przepisom § 2, podlegają według istniejących postanowień karze śmierci.
- 2) Tej samej karze podlega ten, kto takimże żydowi świadomie udzieli schronienia, tym, kto w szczególności umieszcza żyda poza okresem żydowskiej dzielnicy mieszkaniowej, żywi go lub ukrywa.
- 3) Wobec tego, kto uzyska wiadomość o tym, że jakiś żyd bezprawnie przebywa poza okresem żydowskiej dzielnicy mieszkaniowej, a nie zgłosi tego policyjnie, zastosowane będą policyjne środki bezpieczeństwa (np. umieszczenie w obozie koncentracyjnym).
- 4) Osoby, nie będące żydami, które wbrew przepisom § 2 nie opuszczają na czas żydowskiej dzielnicy mieszkaniowej lub które wjeżdżają do niej bez policyjnego zezwolenia, ulegają w postępowaniu karno-administracyjnym karze grzywny do 1000 złotych z zamiar na karę aresztu do trzech miesięcy.

Warszawa, dnia 16 listopada 1942 r.

**Gubernator Okręgu Warszawskiego
Dowódca f i i Policji**

Warszawa – obwieszczenie o utworzeniu tzw. getta szczątkowych w okręgu warszawskim

Fot. AIPN

Brama wejściowa do getta warszawskiego, największego getta w okupowanej Europie, przegradzająca ul. Żelazną na rogu z ul. Grzybowską (po lewej)

Fot. AIPN

Kolejnym narzędziem niemieckich represji wobec Żydów stało się zmuszenie ich do życia w gettach. Niemieckie władze wybierały na nie najuboższe rejony miast, często pokryte starą, zniszczoną zabudową, nieskanalizowane, z ograniczonym dostępem do wody pitnej. Pod przymusem przesiedlano do nich Żydów z innych dzielnic, a niekiedy także żydowskich mieszkańców podmiejskich miasteczek i wsi. Chociaż pierwsze getto na ziemiach okupowanej Polski utworzono już w październiku 1939 r. w Piotrkowie Trybunalskim, masowa akcja ich tworzenia przypadła na lata 1940–1941. Warunki bytowe w każdej dzielnicy były niewyobrażalnie trudne – ogromna ciasnota mieszkaniowa, brak środków medycznych, niemożliwość zachowania higieny i powszechny, narastający głód, przyczyniały się do wybuchu epidemii tyfusu i innych chorób zakaźnych. W każdym z gett notowano wysoką śmiertelność, zwłaszcza wśród osób starszych i dzieci. Wiele osób straciło też życie w związku z wyniszczającą pracą przymusową i egzekucjami przeprowadzanymi przez Niemców. Wraz z upływem czasu getta zaczęto zamykać, a opuszczenie dzielnic groziło każdemu Żydowi śmiercią. Taką samą karę zapowiadano dla każdego Polaka, który chciałby wesprzeć zbiega z getta żywnością, lub udzielić mu schronienia.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

GETTA

Budowa muru na granicy getta krakowskiego
Fot. AIPN

Niemiecka tablica ostrzegawcza na granicy getta łódzkiego
Fot. AIPN

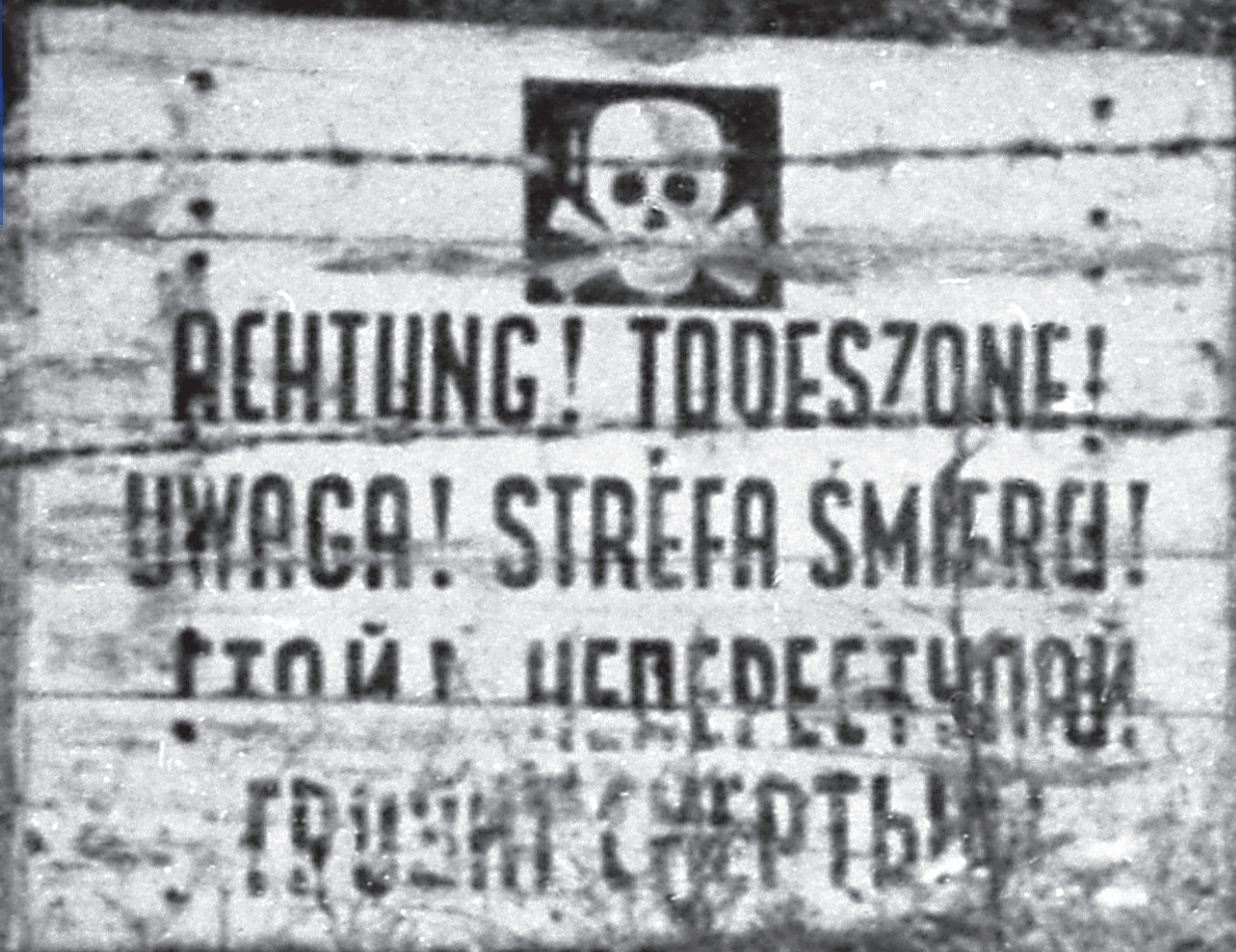
Od wybuchu wojny wśród przedstawicieli niemieckich władz partyjnych, policyjnych i gospodarczych trwały spory, dotyczące losów Żydów. Chociaż niektórzy postulowali, by jak najdłużej wykorzystywać ich niewolniczą pracę na rzecz niemieckiej maszyny wojennej zwyciężyły poglądy fanatycznych antysemitów, mówiące o konieczności jak najszybszego i zarazem całkowitego unicestwienia ludności żydowskiej w całej okupowanej przez Niemców Europie i w krajach rządzonych przez sojuszników III Rzeszy. W lipcu 1941 r. zadanie opracowania planu „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej” otrzymał Reinhard Heydrich. Zaproponował on zwierzchnikom najbardziej „efektywną” metodę masowego mordowania ludzi, a więc użycie komór gazowych. Ustalono, że głównym miejscem kaźni Żydów stanie się Generalne Gubernatorstwo, gdzie powstaną trzy specjalne obozy śmierci, ulokowane w Bełżcu, Sobiborze i Treblince. Wraz z upływem czasu do realizacji masowej zbrodni postanowiono wykorzystać także istniejące już niemieckie obozy koncentracyjne – KL Lublin (Majdanek) i KL Auschwitz. Już w grudniu 1941 r. funkcjonowanie rozpoczął pierwszy ośrodek Zagłady na okupowanych ziemiach polskich – Kulmhof w Chełmnie nad Nerem, gdzie mordowano Żydów m.in. z Wielkopolski i okręgu łódzkiego.

Tablica ostrzegawcza na granicy niemieckiego obozu koncentracyjnego KL Lublin
Fot. AIPN

Reinhard Heydrich (1904–1942). Słynął ze skrajnej nienawiści do Żydów. Gdy zginął w zamachu, dostojnicy niemieccy postanowili uczcić go, nazywając akcję masowej eksterminacji ludności żydowskiej w Generalnym Gubernatorstwie właśnie jego imieniem
Fot. AIPN

„OSTATECZNE ROZWIAZANIE KWESTII ŻYDOWSKIEJ”

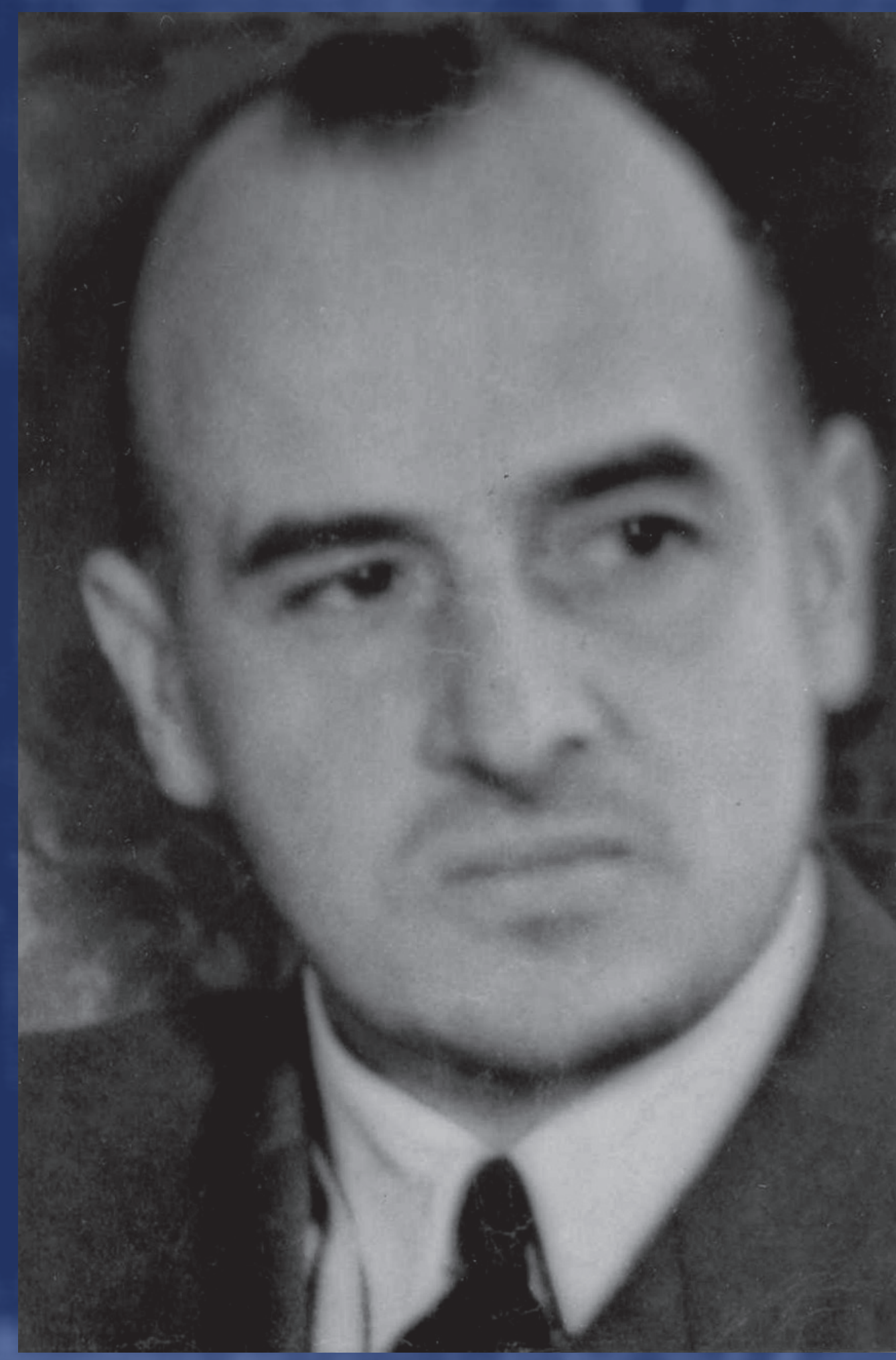
INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Adolf Eichmann (1906–1962). Był jednym z najważniejszych wykonawców procesu Zagłady Żydów, odpowiadając osobiście za „oczyszczenie” z nich Niemiec, Austrii oraz Protektoratu Czech i Moraw. Wizytował obozy Zagłady kontrolując działanie komór gazowych i postulując, by ich praca była jak najbardziej „efektywna”
Fot. AIPN

Odilo Globocnik (1904–1945). W listopadzie 1939 r. objął stanowisko dowódcy SS i policji w dystrykcie lubelskim, gdzie zajmował się procesem germanizacji i akcją wysiedleńczą. Dowodził Akcją „Reinhardt” oraz procesem budowy obozów Zagłady
Fot. NAC

Hans Frank (1900–1946). Zwierzchnik Generalnego Gubernatorstwa, nazywany w Berlinie ironicznie „królem Polski”. Działał na rzecz uwięzienia Żydów w gettach i przydzielania im jak najmniejszych racji żywnościowych. W 1942 r., po podjęciu decyzji o kolejnej obniżce przydziałów chleba, zapisał w swym dzienniku: „Trzeba stwierdzić na marginesie, że skazujemy na śmierć głodową półtora miliona Żydów”
Fot. AIPN

Egzekucja przez rozstrzelanie pod murem getta warszawskiego
Fot. AIPN

MORDERCY ZZA BIURKA

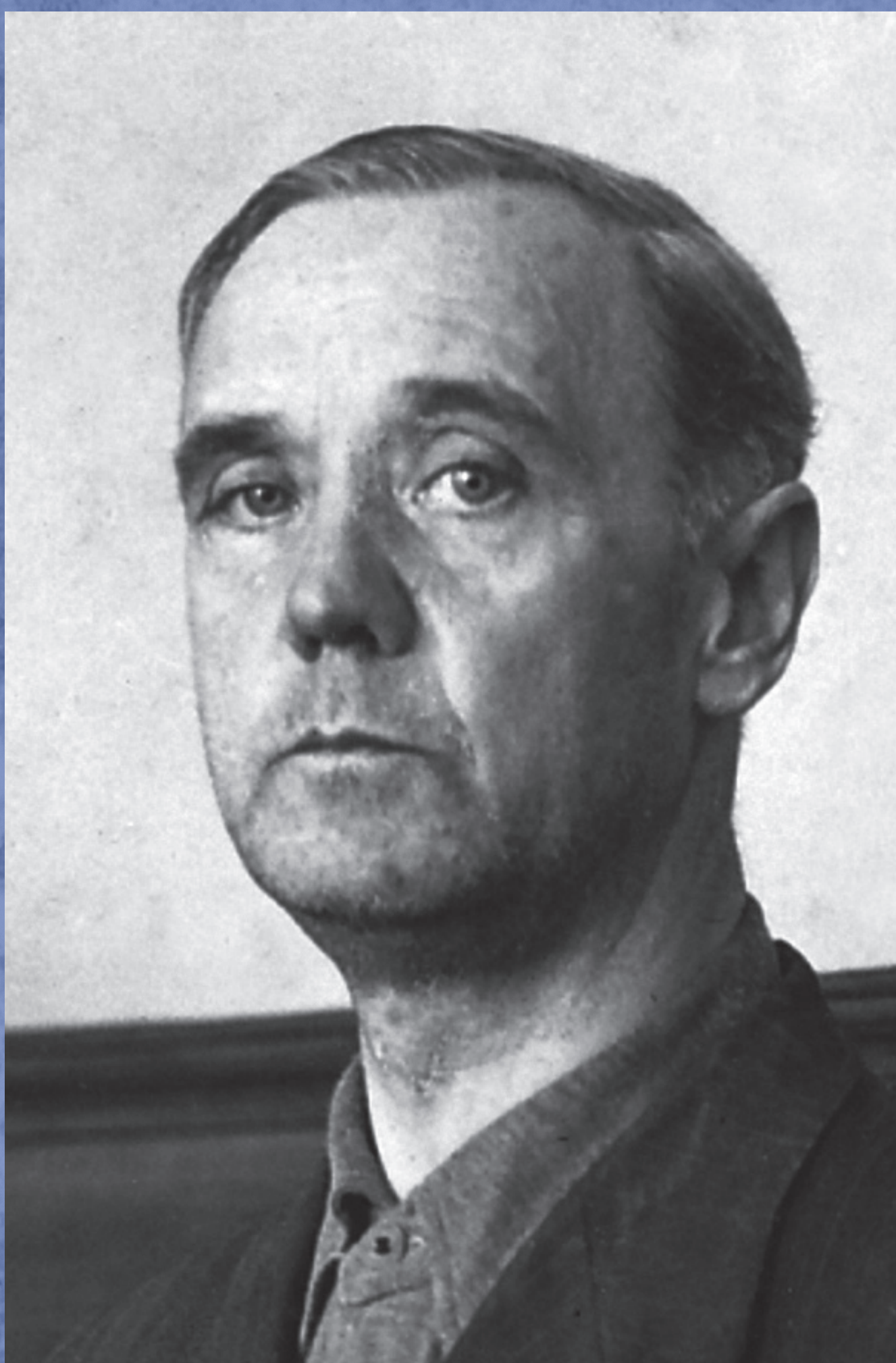
INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

OPRAWCY

Herman Höfle (1911–1962). Najbliższy współpracownik Odilo Globocnika, szef sztabu Aktion „Reinhardt”. Koordynował działania dowódców policji w poszczególnych dystryktach Generalnego Gubernatorstwa. Nadzorował deportacje Żydów z getta w Warszawie, a w 1943 r. kierował Akcją „Erntefest”

Fot. domena publiczna

Wilhelm Blum (1890–1948). Członek sztabu Aktion „Reinhardt”. Latem 1942 r. został przeniesiony z Lublina do Radomia, by wspomóc tamtejsze władze policyjne w likwidacji gett na terenie dystryktu radomskiego Generalnego Gubernatorstwa

Fot. AIPN

Christian Wirth (1885–1944). Pierwszy komendant obozu w Belżcu, a następnie inspektor pozostałych obozów Zagłady. Opracował i wdrożył procedury postępowania z Żydami przywożonymi do obozów, tak by ich uśmiercanie w komorach gazowych było jak najszybsze

Fot. domena publiczna

Egzekucja publiczna dziesięciu Żydów przez powieszenie w Zdunskiej Woli w 1942 r.
Fot. AIPN

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Wczesną wiosną 1942 r. w całym Generalnym Gubernatorstwie Niemcy rozpoczęli likwidację najmniejszych gett, przesiedlając ich mieszkańców do dzielnic w większych miejscowościach, leżących w sąsiedztwie linii kolejowych. Przesiedlenia te pogłębiły jeszcze ogromną nędzę Żydów, wzmagając ciasnotę mieszkaniową i powszechny głód. Wkrótce zapadła decyzja, iż Akcja „Reinhardt” rozpocznie się od unicestwienia mieszkańców getta w Lublinie, w którym przebywało wówczas ponad 37 tys. osób. W nocy z 16 na 17 marca 1942 r. część dzielnicy została otoczona przez niemieckie oddziały policyjne, a o godz. 24.00 przystąpiono do wypędzania ludzi z mieszkań. W następnych dniach kolumny przerażonych mężczyzn, kobiet i dzieci były przeprowadzane na kolejowy plac przeładunkowy, gdzie Żydów zmuszano, by weszli do wagonów towarowych. Odprawiane stąd pociągi kierowane były do obozu Zagłady w Bełżcu. Osoby pozostające nadal w getcie informowano, że ich krewni, przyjaciele i znajomi wyjechali do „obozów pracy na Wschodzie”, gdzie odtąd będą mogli żyć w spokoju i bezpieczeństwie.

POCZĄTEK AKTION „REINHARDT”

Lubelskie koszary im. Juliusa Schrecka – budynek, w którym mieścił się sztab Akcji „Reinhardt”. Obecnie siedziba Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego przy ul. Spokojnej
Fot. NAC

Okupacyjna siedziba lubelskiego oddziału partii nazistowskiej. Obecnie Dom Żołnierza Polskiego przy ul. Żwirki i Wigury
Fot. NAC

Brama Grodzka (Brama Żydowska) w Lublinie – przejście do getta
Fot. NAC

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

PASMO ZBRODNI

Unicestwienie getta w Lublinie zapoczątkowało akcję całkowitej likwidacji gett, przeprowadzoną w całym Generalnym Gubernatorstwie. Trwała ona aż do 1943 r., objęto nią również włączony w granice III Rzeszy Okręg Białostocki.

W każdym z miast likwidacja miała podobny przebieg – getto było otaczane przez oddziały policyjne, a jego mieszkańców gromadzono na wybranym placu. Budynki przeszukiwano, zabijając na miejscu ukrywających się, osobystarsze i kalekie, a także pacjentów szpitali. Następnie Niemcy i służący pod ich rozkazami kolaboranci (byli jeńcy armii sowieckiej, którzy przeszli na stronę wroga) przeprowadzali Żydów w kolumnach na najbliższą stację kolejową, strzelając do osób nie będących w stanie iść w odpowiednim tempie. Na miejscu pozostawiano niewielkie komanda robocze, których członkowie w kolejnych dniach przeszukiwali domy, gromadząc znalezione w nich wartościowsze przedmioty. Po zakończeniu pracy członkowie tych grup byli rozstrzeliwani lub osadzani w obozach pracy przymusowej.

Pierwszy transport Żydów z getta w Jędrzejowie do niemieckiego obozu Zagłady w Treblince, 16 września 1942 r.
Fot. domena publiczna

Mieszkańcy getta warszawskiego wypędzani przez Niemców na plac kolejowy
Fot. AIPN

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

FABRYKI ŚMIERCI

W ramach Akcji „Reinhardt”, miejscem docelowym większości transportów z mieszkańcami gett był jeden z trzech obozów Zagłady - Bełżec, Sobibór lub Treblinka II. Kres życia wielu mężczyzn, kobiet i dzieci miał miejsce już w wagonach, gdzie ludzie umierali z powodu ogromnego ścisku, braku powietrza i wody, ran i obrażeń oraz szoku psychicznego. Po dotarciu pociągów na miejsce więźniów wyprowadzano z wagonów, kładąc im pozostać na miejscu bagaże i rzeczy osobiste. Następnie kierowano ich do wybranych budynków informując, że są to łaźnie, w których odbędzie się kąpiel. Rozebrane do naga ofiary zamykano w komorach gazowych, a następnie uruchamiano silniki spalinowe, wpuszczając do wnętrza tlenek węgla. W innych obozach do komór wsypywano Cyklon B – granulat nasączony zabójczym cyjanowodorem). Agonia ofiar była często długa i pełna cierpienia. W tym samym czasie inni więźniowie żydowscy przeprowadzali sortowanie bagaży i ubrań, poszukując w nich pieniędzy i kosztowności. Ciała zamordowanych grzebano w zbiorowych mogiłach lub palono w krematoriach.

Wysiedlenie Żydów z Siedlec
Fot. AIPN

Żydzi w wagonie kolejowym zmierzającym do obozu Zagłady
Fot. domena publiczna

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

BELŻEC

Obóz Zagłady w Belżcu – zlokalizowany przy linii kolejowej Warszawa-Lublin-Lwów–rozpoczął działalność 17 marca 1942 r., gdy dotarły tam transporty Żydów z gett w Lublinie i Lwowie. W następnych miesiącach kierowano tam pociągi wiozące na śmierć mieszkańców dziesiątek miejscowości w dystrykcie lubelskim (Biłgoraj, Izbica, Kraśnik, Lubartów, Zamość i in.), krakowskim (Jarosław, Jasło, Kraków, Rzeszów i in.) i galicyjskim (Brody, Drohobycz, Kołomyja, Stanisławów i in.). Wśród nich byli przesiedleni wcześniej do Generalnego Gubernatorstwa żydowscy obywatele Austrii, Niemiec, Protektoratu Czech i Moraw oraz Słowacji. Ogółem w obozie zamordowano w ciągu kilku miesięcy ok. 450 tys. osób. W grudniu 1942 r. liczba ciał ofiar była tak duża, iż groziło to wybuchem epidemii. Niemieckie władze zdecydowały wówczas o masowym paleniu zwłok i całkowitej likwidacji obozu. Część jego infrastruktury przekazano do niemieckiego obozu koncentracyjnego KL Lublin, a załogę rozproszono. Likwidacja ta zakończyła się w czerwcu 1943 r.

Żałoga obozu w Belżcu, na czele której początkowo stał Christian Wirth, a od 1 sierpnia 1942 r. Gottlieb Hering
Fot. AIPN

Wnętrze jednej z komór gazowych w Belżcu, które łącznie umożliwiały zabicie 4 tys. osób jednocześnie.
Fot. AIPN

Szczątki ludzkie oraz rzeczy osobiste ofiar zagłady w Belżcu
Fot. AIPN

Stacja kolejowa w Belżcu przed 1939 r.
Fot. AIPN

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

SOBIBÓR

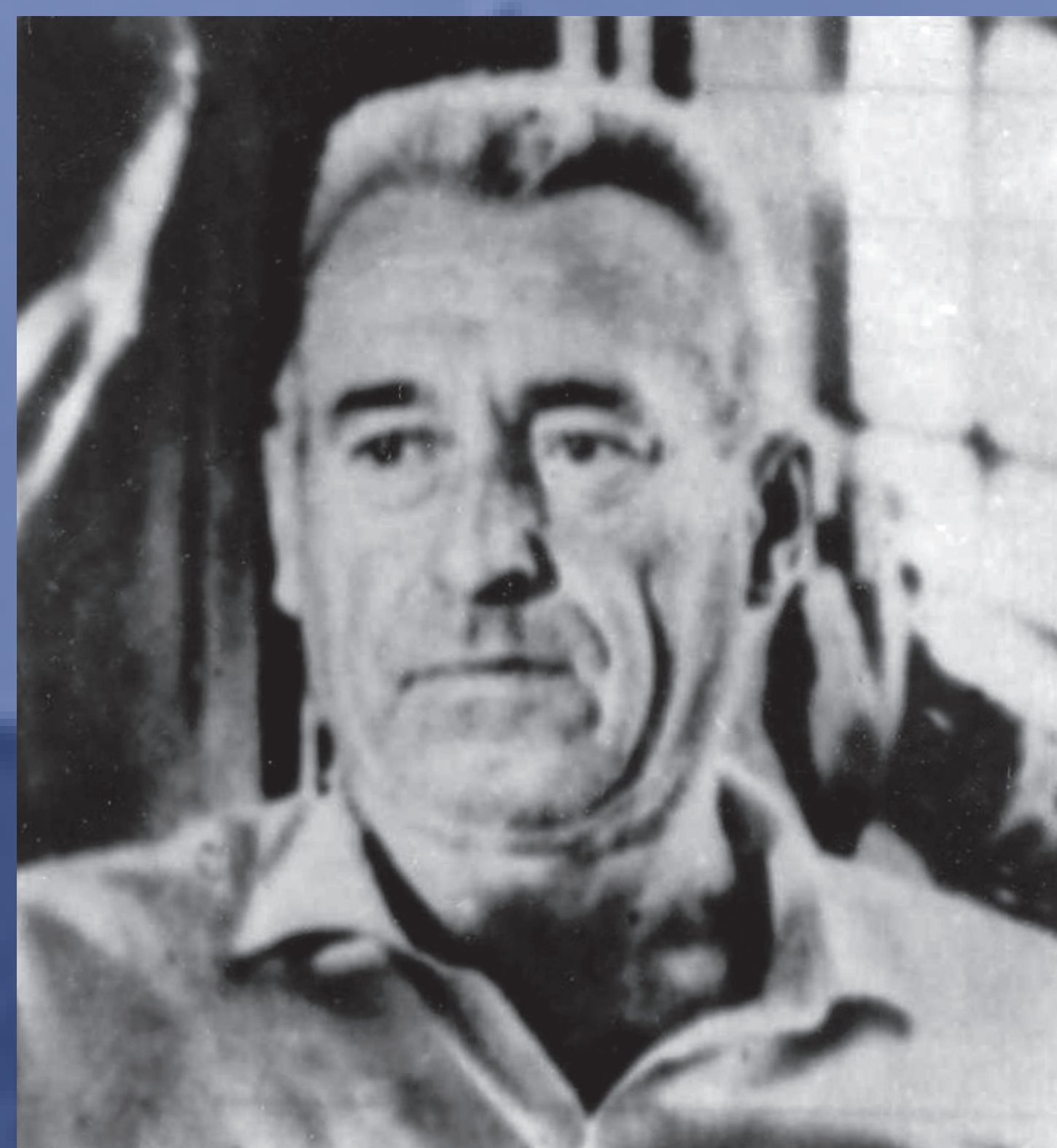

SS Sonderkommando

Obóz Zagłady w Sobiborze – zlokalizowany przy linii kolejowej Chełm-Włodawa – rozpoczął działalność prawdopodobnie w maju 1942 r. Kierowano tam przede wszystkim transporty z gett i obozów pracy w dystrykcie lubelskim (Chełm, Hrubieszów, Włodawa i in.), a także w dystrykcie galicyjskim (Drohobycz, Sambor, Stryj i in.). W obozie mordowano również Żydów z Białegostoku, Lidy, Mińska, Wilna. Do Sobiboru kierowano także osoby pochodzące z Francji, Holandii, Słowacji oraz Protektoratu Czech i Moraw. Liczba osób, które straciły życie w Sobiborze szacowana jest na ok. 180 tys. mężczyzn, kobiet i dzieci.

Dnia 14 października 1943 r. więźniowie obozu, którzy stworzyli w nim organizację konspiracyjną, doprowadzili do buntu, w wyniku którego na wolność wydostało się ok. 200 osób. Przyczyniło się to do podjęcia przez Niemców decyzji o całkowitej likwidacji obozu.

Brama prowadząca do obozu Zagłady w Sobiborze
Fot. United States Holocaust Memorial Museum

Franz Stangl (1908–1971). Stał na czele załogi obozu w Sobiborze od początku funkcjonowania do sierpnia 1942 r., kiedy funkcję komendanta przejął Franz Reichleitner
Fot. AIPN

Gustav Wagner (1911–1980). Uznawany za najokrutniejszego członka niemieckiej załogi strażniczej Sobiboru. Słynął z mordowania przywożonych tutaj Żydów gołymi rękami oraz za pomocą łopat i siekier. Ze szczególnym sadyzmem znęcał się nad dziećmi
Fot. AIPN

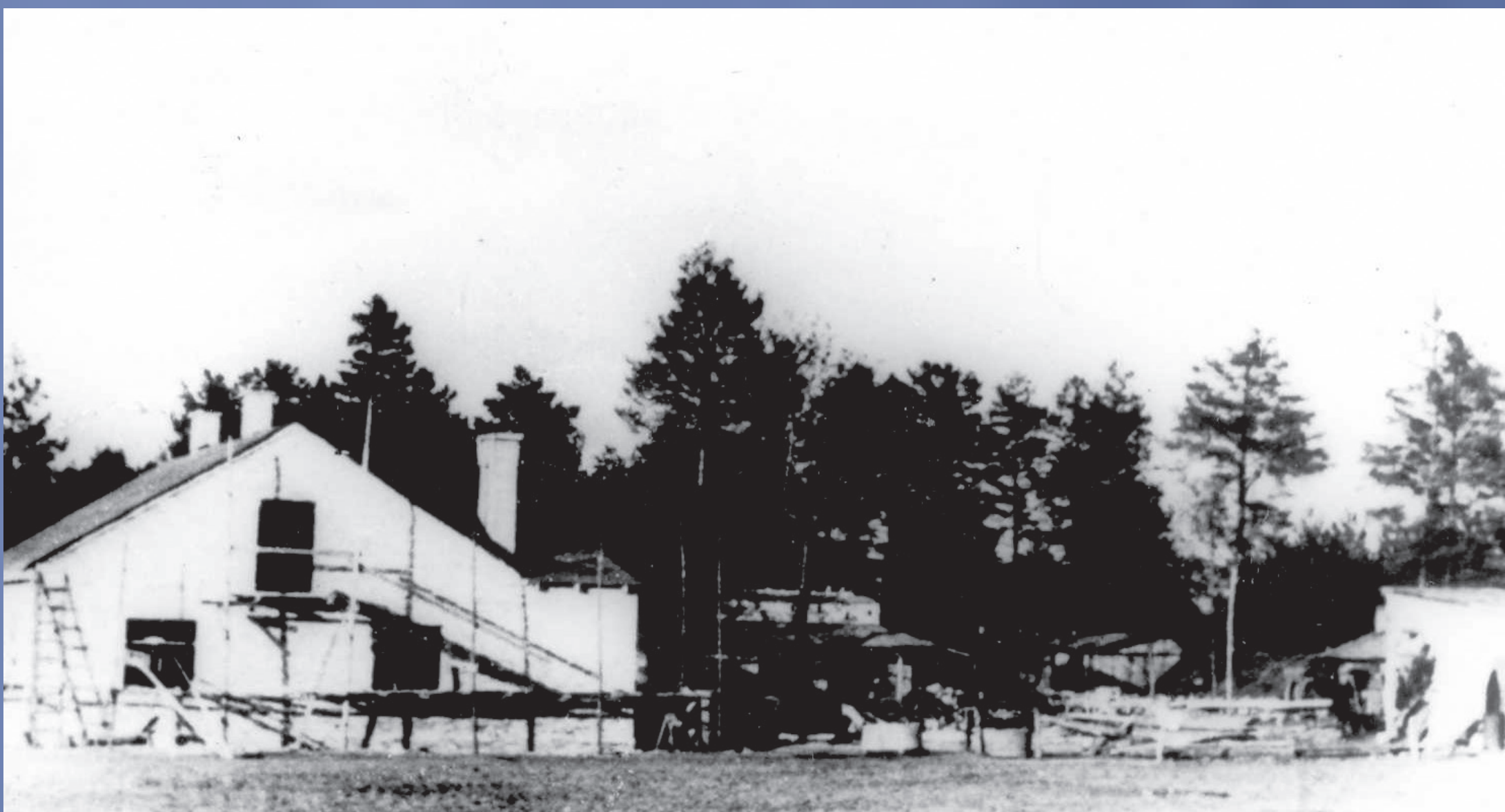

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

TREBLINKA II

Koparka kopiąca masowe groby dla Żydów zamordowanych w komorach gazowych Treblinki
Fot. AIPN

Niektóre z budynków obozowych w Treblince
Fot. AIPN

Obóz Zagłady Treblinka II zlokalizowany przy linii kolejowej Siedlce-Małkinia był uruchomionym najpóźniej (w lipcu 1942 r.), ale zarazem największym obozem Aktion „Reinhardt”. Niemcy kierowali tam systematycznie transporty z Warszawy i wielu gett na terenie dystryktu warszawskiego (Otwock, Mińsk Mazowieckich, Wołomin i in.), a także z dystryktu radomskiego (Częstochowa, Kielce, Radom i in.). Na śmierć wysłano tam również wielu Żydów z Lubelszczyzny (Biała Podlaska, Dęblin, Parczew, Radzyń Podlaski i in.), Okręgu Białostockiego (Białystok, Wołkowysk, Zambrów i in.), Słowacji, Protektoratu Czech i Moraw, greckiego miasta Saloniki, a także okupowanych przez Bułgarię – sojusznika III Rzeszy – obszarów Tracji i Macedonii. Ogółem w obozie zamordowanych zostało ok. 850 tys. osób.

Dnia 2 sierpnia 1943 r. członkowie konspiracji obozowej, wzmocnieni przywiezionymi do Treblinki powstańcami z getta warszawskiego, wywołali bunt, w czasie którego podpalono część budynków, a ok. 300 więźniom udało się zbiec. Wkrótce obóz został zlikwidowany.

Tablica informacyjna w Treblince
Fot. AIPN

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

KL LUBLIN (MAJDANEK)

Ważnym ogniwem Akcja „Reinhard” stał się też niemiecki obóz koncentracyjny w Lublinie, zwany potocznie „Majdankiem”. Już od grudnia 1941 r. więziono tutaj setki Żydów z Lubelszczyzny, zmuszonych do niewolniczej pracy przymusowej. Od następnego roku do obozu docierały systematycznie transporty żydowskich więźniów ze Słowacji, Protektoratu Czech i Moraw, Austrii i Niemiec. Początkowo w obozie pozostawiano tylko mężczyzn, a kobiety i dzieci kierowano do getta na Lubelszczyźnie, skąd trafiały one następnie do obozów Zagłady. Z biegiem czasu sytuacja uległa zmianie i w obozie pozostawiano całe transporty więźniów, m.in. warszawskich i białostockich. Szacuje się, że od utworzenia obozu do lipca 1944 r. więziono w nim nie mniej niż 74 tys. osób narodowości żydowskiej, spośród których zginęło co najmniej 59 tys.

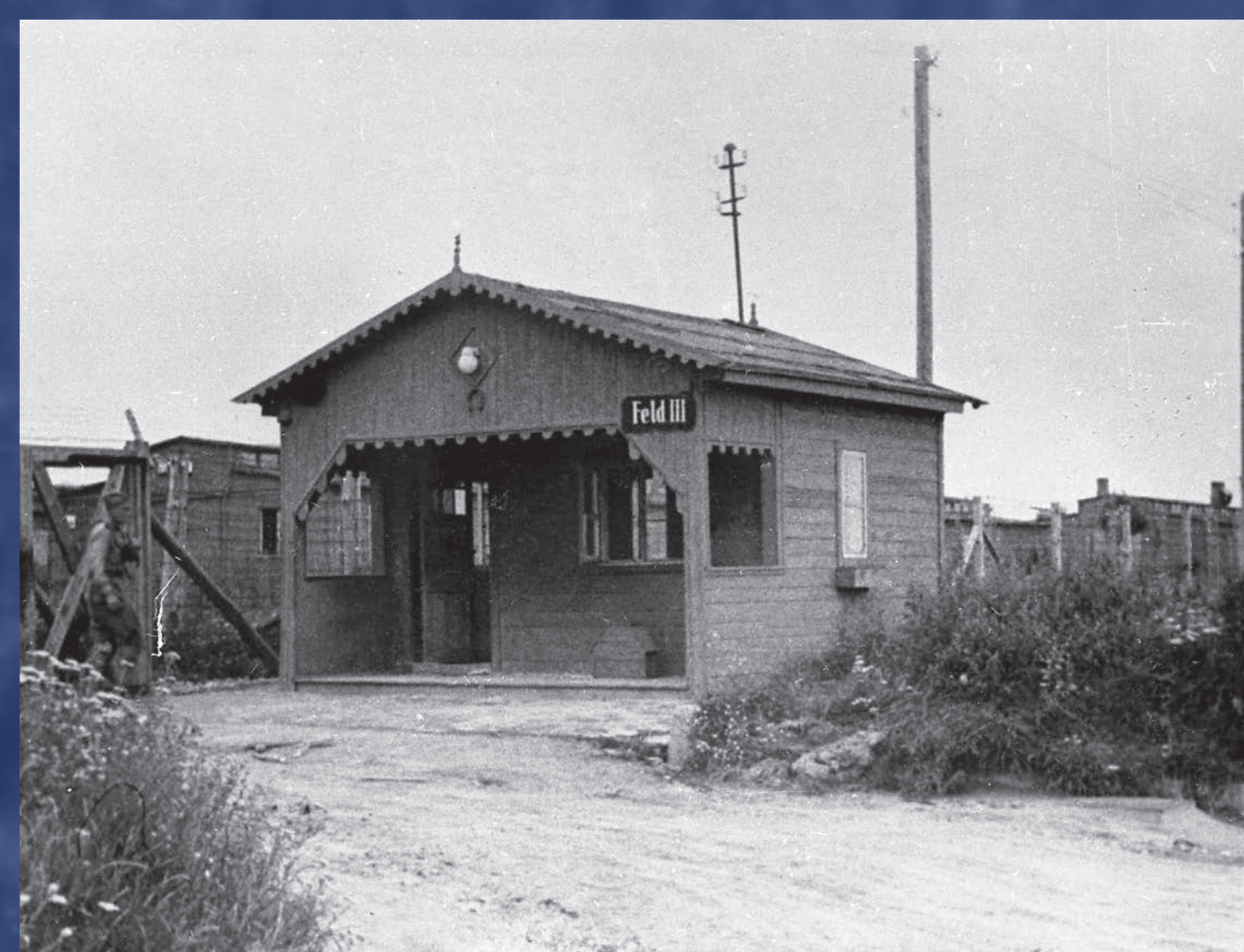

Jeńcy niemieccy trzymający puszki Cyklonu B, którego używano do uśmiercania w komorach gazowych
Fot. AIPN

Baraki obozowe i wieżyczka strażnicza
Fot. AIPN

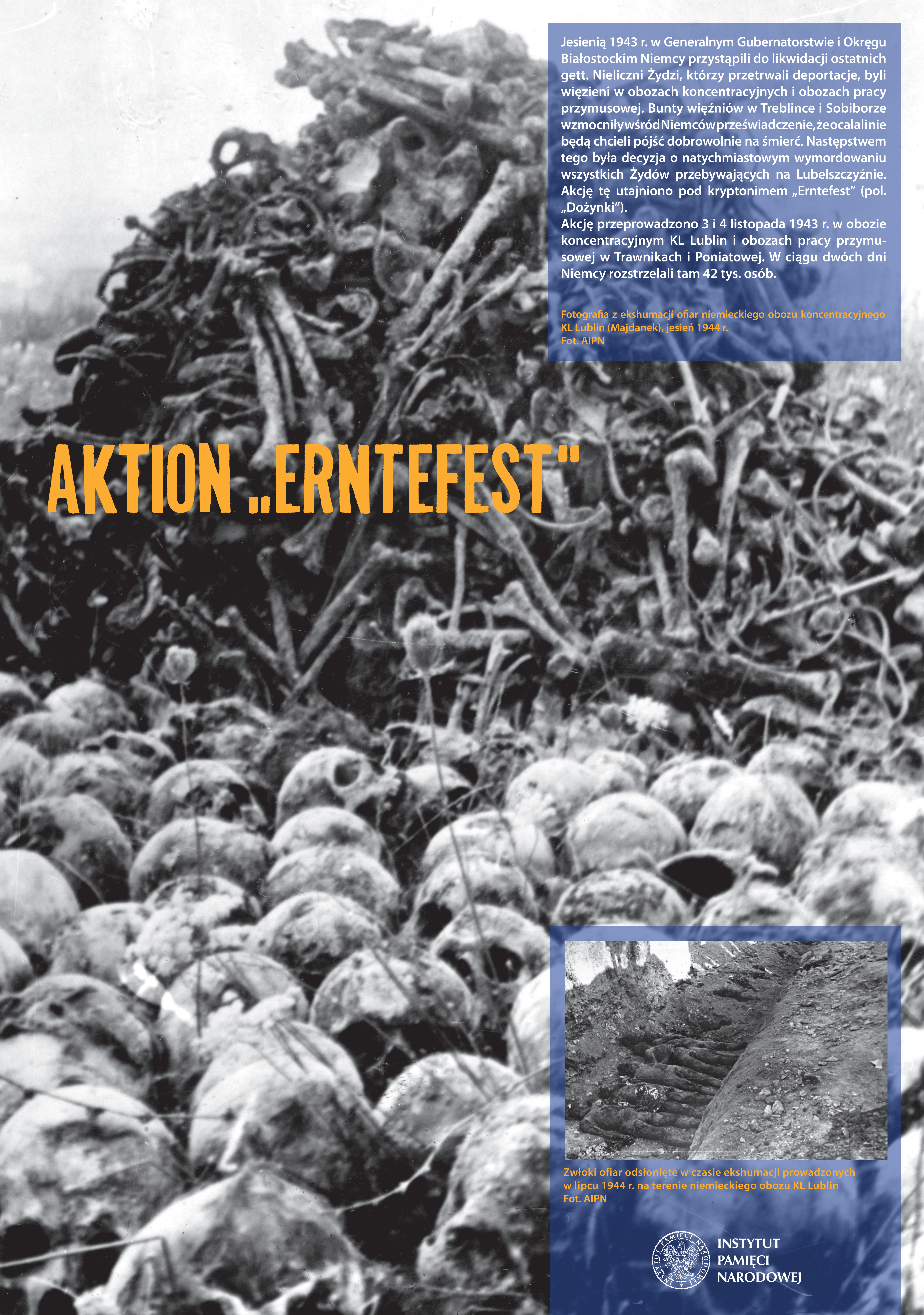
Piece krematoryjne ze spalonymi w nich szczątkami ludzkimi
Fot. AIPN

Jeden z budynków obozowych, przeznaczonych dla strażników
Fot. AIPN

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

AKTION „ERNTEFEST”

Jesienią 1943 r. w Generalnym Gubernatorstwie i Okręgu Białostockim Niemcy przystąpili do likwidacji ostatnich gett. Nieliczni Żydzi, którzy przetrwali deportacje, byli więzieni w obozach koncentracyjnych i obozach pracy przymusowej. Bunt więźniów w Treblince i Sobiborze wzmocniły wśród Niemców przekonanie, że ocalałini będą chcieli pójść dobrowolnie na śmierć. Następstwem tego była decyzja o natychmiastowym wymordowaniu wszystkich Żydów przebywających na Lubelszczyźnie. Akcję tę utajniono pod kryptonimem „Erntefest” (pol. „Dożynki”).

Akcję przeprowadzono 3 i 4 listopada 1943 r. w obozie koncentracyjnym KL Lublin i obozach pracy przymusowej w Trawnikach i Poniatowej. W ciągu dwóch dni Niemcy rozstrzelali tam 42 tys. osób.

Fotografia z ekshumacji ofiar niemieckiego obozu koncentracyjnego KL Lublin (Majdanek), jesień 1944 r.
Fot. AIPN

Zwłoki ofiar odsłonięte w czasie ekshumacji prowadzonych w lipcu 1944 r. na terenie niemieckiego obozu KL Lublin
Fot. AIPN

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

KL AUSCHWITZ

Największym miejscem Zagłady europejskich Żydów stał się zespół niemieckich obozów koncentracyjnych KL Auschwitz, leżący we włączonym w granice Niemiec Oświęcimiu. Jedną z jego części był obóz KL Birkenau (Auschwitz II), którego budowę rozpoczęto jesienią 1941 r. Z czasem przystąpiono tam do masowego mordowania ludności żydowskiej. By usprawnić ten proces wybudowano 4 komory gazowe (szacuje się, że w każdej z nich można było uśmiercić jednorazowo ok. 2 tys. osób) i 4 krematoria do palenia zwłok. Zostały one uruchomione wiosną 1943 r. Do KL Birkenau (Auschwitz II) przywożono systematycznie transporty Żydów m.in. z ziem polskich wcielonych do III Rzeszy, Protektoratu Czech i Moraw, Słowacji, Francji, Węgier, Grecji, Jugosławii, Włoch i Norwegii. Większość osób znajdujących się w każdym transporcie była od razu kierowana do komór gazowych. Do przełomu 1944 i 1945 r. zamordowano tam niemal milion mężczyzn, kobiet i dzieci narodowości żydowskiej.

Widok z lotu ptaka na bramę byłego obozu koncentracyjnego KL Auschwitz, lata 70. XX w.
Fot. NAC

Selekcja transportu Żydów węgierskich na rampie kolejowej obozu KL Birkenau (Auschwitz II). W tle widoczna brama obozowa.
Fot. Domena publiczna

Więźniowie KL Auschwitz przy pracach ziemnych
Fot. AIPN

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

OPÓR I PRZETRWANIE

Wielu mieszkańców gett nie wierzących w zapewnienia Niemców o deportacjach do bezpiecznych „obozów pracy na Wschodzie” podjęło starania o ratowanie życia swego i bliskich. Uciekinierzy z dzielnic zamkniętych korzystali z pomocy zaprzyjaźnionych Polaków, ukrywali się w lasach i dołączali do oddziałów partyzanckich. W niektórych gettach okupowanej Polski powstały konspiracyjne grupy i organizacje, postulujące podjęcie walki zbrojnej przeciw Niemcom. Chociaż ze względu na brak broni i amunicji nie miała ona szans na zwycięstwo, stanowiła protest przeciwko dobrowolnemu poddaniu się zbrodniczej, ludobójczej polityce III Rzeszy i jej sojuszników. Z Akcją „Reinhardt” związane są nie tylko bunt więźniów Treblinkii II i Sobiboru, ale także walki w gettach w Częstochowie i Białymstoku. Największym zrywem stało się powstanie w getcie warszawskim, rozpoczęte 19 kwietnia 1943 r. przez członków Żydowskiej Organizacji Bojowej i Żydowskiego Związku Wojskowego. Zostało ono krwawo stłumione przez Niemców.

Żołnierze niemieccy palący domy w getcie warszawskim
Fot. AIPN

Es gibt keinen
jüdischen Wohnbezirk
– in Warschau mehr!

Strona tytułowa tzw. Raportu Stroppa, opisującego tłumienie powstania w getcie warszawskim. Zbrodniarz ten nadał sprawozdaniu ze swych działań tytuł: „Żydowska dzielnica mieszkaniowa w Warszawie już nie istnieje!”
Fot. AIPN

STOJ!
STREFA ZAKAZANA!

Wstęp do byłej żydowskiej dzielnicy mieszkaniowej jest najsurowiej zakazany.

Każdy, kto bez nowej ważnej przepustki będzie napotkany w b. żydowskiej dzielnicy mieszkaniowej, będzie zastrzelony.

Wszystkie przepustki, uprawniające do wstępu do byłej żydowskiej dzielnicy mieszkaniowej, wystawione przed 23 kwietnia 1943 utraciły swą ważność.

Warszawa, dnia 23 kwietnia 1943 r.

Dowódca SS i Policji w Okręgu Warszawskim
(-) Stroop
Dowódca Brygady SS i generalny brygady

Obwieszczenie do Polaków, wydane przez Jürgena Stroppa po wybuchu powstania w getcie warszawskim
Fot. domena publiczna

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Dowódca akcji tłumienia powstania w getcie warszawskim Jürgen Stroop (w środku – w czapce i odznaczeniach na bluzie) z podkomendnymi
Fot. AIPN

Trwająca podczas II wojny światowej eksterminacja Żydów europejskich, przeprowadzona ze zbrodniczą konsekwencją przez III Rzeszę i jej państwa sojusznicze, pochłonęła życie **OK. 5,1 – 5,8 MLN MĘŻCZYŹN, KOBIET I DZIECI**. Szacuje się, że ok. **2 MLN** spośród nich zostało **ZAMORDOWANYCH** w działaniach prowadzonych w ramach **AKTION „REINHARDT”**. Śmierci ofiar w egzekucjach i komorach gazowych, a także w wyniku głodu i chorób, towarzyszył **MASOWY RABUNEK** ich mienia, obejmujący pieniądze, metale i kamienie szlachetne, odzież, obuwie i najróżniejsze przedmioty. Wartość majątku przejętego przez władze niemieckiego została wyliczona na **OK. 187 MLN** marek.

Po zakończeniu wojny tylko nieliczni spośród sprawców zbrodni stanęli przed sądami i odpowiedzieli za swe nieludzkie czyny.

Żydzi ze swym skromnym dobytkiem zmierzający do getta w Warszawie
Fot. AIPN

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

BILANS ZBRODNI